

ADAM JÓZEF SOBCZYK

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu
Wydział Teologiczny

**Kierownictwo duchowe i poradnictwo rodzinne.
Możliwości ich wspólnego zastosowania w trakcie rekolekcji dla rodzin**

*Spiritual Direction and Family Counseling.
Possibilities of their Joint Application in the Course of the Retreat for Families*

Z uwagi na coraz słabszą kondycję duchową i egzystencjalną współczesna rodzina chrześcijańska potrzebuje pomocy ze strony doświadczonych ludzi. Wsparcie to zmierza do pogłębienia wiary, rozwoju osobowego i wzmacniania wzajemnej więzi małżeńskiej. Małżonkowie często szukają porady u osób postronnych. Niestety, nie zawsze są to osoby kompetentne i właściwie przygotowane. Ponadto małżonkowie wielokrotnie nie mają możliwości udania się do księdza w parafii, do której należą, ani odwagi potrzebnej do podjęcia takiej decyzji. Chcieliby kontaktu bardziej indywidualnego, który w duszpasterstwie parafialnym nie zawsze jest możliwy. Korzystają zatem z różnych form rekolekcji organizowanych dla rodzin i stowarzyszeń. W trakcie ich trwania wielkie znaczenie mają dobrze prowadzone kierownictwo duchowe i poradnictwo rodzinne.

Istotne zatem wydaje się zadanie pytania o możliwość udzielania fachowej pomocy rodzinom w trakcie prowadzonych dla nich rekolekcji. Już samo zrozumienie, dlaczego dane małżeństwo przyjechało na rekolekcje, pomoże w lepszym towarzyszeniu mu w jego wzroście duchowym, a także w znajdowaniu właściwych wskazówek w trakcie poradnictwa rodzinnego. Ponadto zasadne wydaje się również pytanie o kompetencje i sposoby realizowania obu praktyk przez osoby prowadzące rekolekcje i kierujące danym ruchem lub stowarzyszeniem.

Celem artykułu będzie próba znalezienia odpowiedzi na pytanie, czy można połączyć, a jeśli tak, to w jaki sposób, praktykę kierownictwa duchowego i poradnictwa rodzinnego w pracy z rodzinami chrześcijańskimi. Dla zawężenia i sprecyzowania tematu krąg świadczących pomoc zostanie ograniczony do osób konse-

krowanych, zaś adresatami udzielanej przez nich pomocy będą członkowie stowarzyszeń religijnych. Doświadczenie uczy, że często ludzie przynależący do ruchów religijnych wstępują w ich szeregi nie tylko, by znaleźć zrozumienie, akceptację, ale i profesjonalną pomoc. Osoby konsekrowane pytają z kolei o sposoby wspierania rodzin należących do prowadzonych przez nie stowarzyszeń. Z tego powodu w niniejszym artykule dokonana będzie analiza badawcza możliwości kompilacji kierownictwa duchowego i poradnictwa ze szczególnym podkreśleniem elementów wspólnych. Następnie zebrany materiał zostanie usystematyzowany i przy użyciu metody porównawczej zestawiony w celu zarysowania podstaw i sposobów wzajemnej korelacji kierownictwa i poradnictwa w pracy z rodzinami.

Do korzystania z obu praktyk nakłaniają najnowsze dokumenty Kościoła. Papież Benedykt XVI w rozważaniu z 15 stycznia 2012 roku zawarł stwierdzenie ukazujące: „decydującą rolę kierownictwa duchowego na drodze wiary”, które należy odnieść do wszystkich wierzących. Z kolei dwa dokumenty Konferencji Episkopatu Polski w sposób dobitny ukazują potrzebę prowadzenia praktyki poradnictwa rodzinnego¹.

Pomocą w przeprowadzeniu badań będzie bogata literatura teologiczno-duchowa i psychologiczna na temat kierownictwa duchowego² i poradnictwa³. Podjęta tematyka została podzielona na trzy części. Pierwsza obejmuje zestawienie obu praktyk. Kolejna przybliży najczęściej występujące problemy kierownictwa i poradnictwa rodzinnego oraz sposoby ich rozwiązywania. Natomiast ostatnia, w formie wniosków, zestawi perspektywy wspólnego zastosowania obu praktyk w czasie rekolekcji dla rodzin.

I. KIEROWNICTWO DUCHOWE A PORADNICTWO RODZINNE – PODOBIENSTWA I RÓŻNICE

Powszechnie uważa się, że kierownictwo duchowe jest sztuką towarzyszenia człowiekowi na drodze wiary. Jego zadaniem jest udzielenie pomocy człowiekowi w rozwoju jego życia duchowego. Obejmuje ono również wsparcie w podejmowaniu decyzji dotyczących wyboru i realizacji rodzaju powołania życiowego oraz przy rozwiązywaniu życiowych problemów. Można uważać, że stanowi

¹ Por. Konferencja Episkopatu Polski. *Dyrektorium duszpasterstwa rodzin*, Warszawa 2003, s. 33-37. Pewne elementy można odnaleźć także w innym dokumencie Episkopatu, *Służyć prawdzie o małżeństwie i rodzinie*, Warszawa 2009, s. 55-82.

² Bibliografie dotyczące tego tematu podano w przypisie 5.

³ W tej dziedzinie do bogatej literatury przedmiotu należą m.in. pozycje: M. Braun-Gałkowskiej, W. Szewczyka, M. Ryś, J. Hennelowej, E. Sujak, pozycje Służby Rodzinie Ruchu Nowego Życia z Warszawy, publikacje Centrum Badań nad Rodziną z Lublina.

pierwszy etap w dalszej pracy nad rozwojem osobowości poszczególnych członków wspólnoty rodzinnej. Rozpatrując to zagadnienie w aspekcie prowadzących tę praktykę i korzystających z niej, należy podkreślić, że kierownictwo trzeba rozumieć nie tyle w sensie szerszym jako szeroko zakrojone duszpasterstwo, ile w sensie węższym jako specjalistyczną pomoc świadczoną wobec wyselekcjonowanej grupy ludzi (w tym wypadku małżeństw i rodzin z różnych stowarzyszeń religijnych), która przeżywa problemy na drodze wiary albo której brak wiary uniemożliwia pełny rozwój osobowości⁴.

Teologowie duchowości rozróżniają ostateczny i pośredni cel kierownictwa. Dążąc do realizacji pierwszego celu, kierownik ma za zadanie wspomagać proces duchowego i wewnętrznego dojrzewania, odpowiadającego powołaniu, charakterowi osoby kierowanej i uwarunkowaniom jej życia. Cel pośredni natomiast ma prowadzić do uwolnienia od grzechu ciężkiego, oczyszczenia ze złych przywiązań i zaniedbań w dziedzinie życia duchowego. Z tego względu istotnym elementem kierownictwa jest przygotowanie osoby kierowanej do dobrej spowiedzi. Oczyszczenie duszy stanowi podstawę do wzrastania w komunii z Bogiem, choć należy pamiętać, że nie zawsze dany penitent jest od razu zdolny wypowiedzieć Bogu swoje grzechy. Centralnym punktem kierownictwa duchowego jest relacja między Bogiem a człowiekiem. Kierownik jest towarzyszem, pośrednikiem, łącznikiem pomagającym tę relację nawiązać. Takie ustawienie przedmiotu i celów kierownictwa może stanowić doskonałą podstawę do rozpoczęcia praktyki poradnictwa rodzinnego, a następnie być prowadzone równoległe z samym poradnictwem. Trzeba jednak stanowczo zaznaczyć, że przedmiotem kierownictwa duchowego jest troska o wzrost wiary i prowadzenie do zjednoczenia z Bogiem, a nie działania zmierzające bezpośrednio do rozwoju osobowości.

To drugie zadanie, w jakimś stopniu, będzie próbowało realizować poradnictwo rodzinne. Samo pojęcie nie jest jednoznaczne. Według *Słownika języka polskiego* porada to udzielanie komuś wskazówek, rady, zalecenie jakiegoś środka. Poradnictwo to praktyka udzielania komuś rad, jak również sama działalność poradni⁵. Porada jest procesem rozłożonym w czasie, dlatego często w literatu-

⁴ Por. J. Augustyn, *Praktyka kierownictwa duchowego*, Kraków 1993, s. 11-16; tenże, *Prowadzeni przez Boga*, Kraków 1999, s. 15-27; J. Gogola, *Kierownictwo duchowe*, Kraków 1999, s. 8-31; tenże, *Teologia komunii z Bogiem*, Kraków 2001, s. 365-374; E. Weron, *Kierownictwo duchowe*, Poznań 1983, s. 7-15; W. Barry, W. Connolly, *Kierownictwo duchowe w praktyce*, Kraków 1992, s. 23-53; M. Chmielewski, *Vademecum duchowości katolickiej*, Lublin 2004, s. 206-208; tenże, *Teologiczne aspekty kierownictwa duchowego*, „Ateneum Kapłańskie” 85(1993)120, s. 50-66; A. Marchetti, *Zarys teologii życia duchowego*, cz. 1, Kraków 1996, s. 116-120; R. Frattallone, *Kierownictwo duchowe dziś*, Warszawa 2001, s. 11-33; P. Ogórek, *Teologiczne podstawy i zasady kierownictwa duchowego*, w: *Z zagadnień kierownictwa duchowego. Mistyka chrześcijańska*, t. CXIII, Warszawa 2011, s. 29-48.

⁵ Por. *Słownik języka polskiego*, t. VI, red. W. Doroszewski, Warszawa 1964, s. 1044-1045.

rze używana jest zamiennie i częściej występuje pod terminem terapia. Jej przedmiotem jest prawidłowy proces rozwoju więzi małżeńskiej i rodzinnej, co ma znaczenie dla pełnego rozwoju osobowości, ale też jest od dojrzałej osobowości zależne. Przedmiotem poradnictwa nie są natomiast zjawiska o cechach patologii. To rozróżnienie pozwala na właściwe dostosowanie czynników zaradczych stosowanych w poradnictwie. Nie ma w niej postępowania diagnostycznego, ale uwagę koncentruje się na procesach mających dynamikę rozwojową⁶.

Zdaniem M. Gałkowskiej-Bachanek, poradnictwo może być rozpatrywane w dwóch aspektach: jako instytucjonalny system o określonej strukturze organizacyjnej oraz jako specyficzna czynność podejmowana przez doradców pomagających jednostkom przeżywającym problemy⁷.

W omawianym przypadku nasza uwaga zostanie skierowana na ten drugi aspekt poradnictwa. W ten sposób będzie ono traktowane jako forma pomocy lub działania społecznego realizowana przez doradców za pomocą udzielania informacji i porad oraz okazania wsparcia osobie przeżywającej trudności. Poradnictwo zostanie zrealizowane w sferze dialogicznej pomiędzy doradcą a pacjentem (rozmówcą). Będzie zatem potrzebowało odpowiedniej bazy informacji, diagnozy stanu obecnego i przyszłego w trakcie terapii, wspierania ze strony doradcy oraz korygowania postępowania, gdyby efekty pracy nie były zadowalające.

Podmiotem poradnictwa może być zarówno samo małżeństwo, jak i poszczególne osoby należące do rodziny. Może być ono prowadzone jednocześnie dla obu małżonków. Według M. Gałkowskiej-Bachanek podstawowym celem jest optymalizacja działań w różnych dziedzinach życia oraz na wszystkich jego etapach. Może przyjmować formę działań specjalistycznych lub nieprofesjonalnych. Istnieje kilka rodzajów poradnictwa ze względu na grupy potrzebujące wsparcia i rodzaje problemów: zawodowe, rodzinne, pedagogiczne, psychologiczne, socjalne, duszpasterskie⁸.

W niniejszym opracowaniu przedmiotem zainteresowania będzie poradnictwo rodzinne, którego celem jest: doskonalenie życia małżeńskiego i rodzinnego, wzmacnianie więzi małżeńskich i rodzinnych, troska o rozwój osobowy małżonków i rodziców, pomoc w konfliktach i kryzysach, porada w kwestii problemów wychowawczych oraz to, co stanowi obecnie jedno z najpoważniejszych wyzwań poradnictwa – dobre przygotowanie do małżeństwa⁹.

⁶ Szerzej zobacz: E. Sujak, *Poradnictwo małżeńskie i rodzinne*, Katowice 1995, s. 19-23; W. Szewczyk, *Poradnictwo małżeńsko-rodzinne*, w: *Słownik małżeństwa i rodziny*, red. E. Ozorowski, Warszawa – Łomianki 1999, s. 343-344; P. Lang, *Marriage and Family: Care and Counseling*, w: *A Dictionary of Pastoral Care*, red. A. Campbell, London 1990, s. 152-154.

⁷ Por. M. Gałkowska-Bachanek, *Poradnictwo*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. XV, red. E. Gigilewicz, Lublin 2011, kol. 1434.

⁸ Por. tamże, kol. 1434-1435; W. Szewczyk, *Poradnictwo małżeńsko-rodzinne*, s. 343.

⁹ Por. M. Gałkowska-Bachanek, *Poradnictwo*, kol. 1435.

Takie nakreślenie celów poradnictwa wymaga odpowiednich narzędzi i kwalifikacji do jego prowadzenia. Konieczne będzie nabycie umiejętności aktywnego słuchania, komunikowania się z rozmówcą w celu upewnienia, czy dany przekaz został właściwie zrozumiany. Ponadto bardzo istotną umiejętnością doradcy jest rozpoznawanie przeżywanych przez rozmówcę uczuć i poprowadzenie rozmowy na ich temat. Widać zatem, że wymogi odnośnie do kwalifikacji kierownika duchowego i doradcy rodzinnego są bardzo podobne. Należy do nich przygotowanie intelektualno-poznawcze, moralne i psychologiczne. Do pierwszej grupy można zaliczyć: doświadczenie w intensywnym życiu duchowym, odpowiednią wiedzę teologiczną i psychologiczną oraz roztropność. Do drugiej grupy: pobożność, nadprzyrodzoną miłość, bezinteresowność i pokorę. Wreszcie do trzeciej: kongruencję, akceptację i empatię¹⁰.

Elementem łączącym praktykę kierownictwa duchowego i poradnictwa rodzin będzie stała troska doradcy rodzinnego o to, by małżeństwa i całe rodziny mogły żyć w łasce uświęcającej, uczestniczyć w życiu sakramentalnym Kościoła i coraz pełniej urzeczywistniać swoje powołanie chrześcijańskie. Tutaj następuje kontynuacja etapu, który kierownik duchowy zapoczątkował wśród małżonków na ich wspólnej drodze rozwoju wiary.

II. NAJCZĘSTSZE PROBLEMY W KIEROWNICTWIE I PORADNICTWIE RODZINNYM: PRZYCZYNY ICH POWSTAWANIA I SPOSOBY ROZWIĄZYWANIA

Pragnąc wykazać możliwość równoległego zastosowania kierownictwa i poradnictwa, należy przybliżyć najczęściej występujące problemy, z którym boryka się kierownik duchowy i doradca w trakcie rozmowy, a następnie przyczyny ich powstawania i sposoby rozwiązywania. Najczęstszym tematem kierownictwa jest zagadnienie rozwoju duchowego człowieka oraz jego zaangażowania w życie społeczne. Pośrednio kierownictwo dotyka także rozwoju osobowego niezbędnego do podjęcia zadań małżeńskich i rodzinnych. W ten sposób stanowi jakby podstawę do prowadzenia poradnictwa rodzinnego. Czego zatem powinno dotyczyć kierownictwo duchowe rodzin należących do stowarzyszeń?

Celem kierownictwa jest wzrost w wierze. Zadanie to w życiu małżeńskim i rodzinnym przekłada się na wszystkich członków rodziny. Dotyczy powołania do świętości w ich określonych warunkach życia¹¹. W celu udzielenia pomocy osobie prowadzonej kierownik powinien rozeznaczyć obszar jej doczesnej aktywno-

¹⁰ Szerzej na temat kwalifikacji kierownika duchowego i doradcy rodzinnego zob.: R. Frattalonne, *Kierownictwo duchowe dziś*, s. 259-263; J. Gogola, *Kierownictwo duchowe*, s. 62-76; E. Weron, *Kierownictwo duchowe*, s. 63-69.

¹¹ Por. A. Marchetti, *Zarys życia duchowego*, t. III, Kraków 1996, s. 50-51.

ści (pracę, zawód) oraz uwarunkowania rodzinno-wspólnotowe. Pozwoli to dostosować metodę i częstotliwość spotkań do możliwości i potrzeb penitenta (np. w trakcie regularnych spotkań, dni skupienia czy rekolekcji danego ruchu bądź stowarzyszenia).

Towarzystwo kierownika ma prowadzić do wprowadzenia w autentyczne i głębokie życie duchowe, w tym wypadku ze szczególnym podkreśleniem sakralnego wymiaru życia małżeńskiego. Powinien pomóc zrozumieć, że przymierze małżonków jest jedną z form naśladowania Chrystusa, nadprzyrodzonym powołaniem, które należy realizować nieustannie, a więc również w chwilach kryzysu. Pozwala to na wzbogacenie miłości małżeńskiej o jej wymiar ofiarniczy (por. KK 4; KDK 48)¹². Kierownik duchowy powinien to czynić w duchu danego stowarzyszenia, posiłkując się paradygmatem duchowości założyciela lub instytutu, przy którym stowarzyszenie działa. Powinien wskazywać członkom stowarzyszenia ich zadanie, którym jest ukazywanie w świecie miłości Boga na wzór miłości Chrystusa do Kościoła we wszystkich okolicznościach życia¹³.

W tym duchu kierownictwo powinno prowadzić do pogłębienia oblubieńczego charakteru miłości małżeńskiej i rodzinnej jako daru dla siebie nawzajem oraz dla innych. Dzięki włączeniu przez sakrament w nowe przymierze z Chrystusem małżonkowie stanowią wspólnotę życia i miłości (por. KDK 48)¹⁴.

Ponadto dobrze prowadzone kierownictwo powinno rozwijać w rodzinach wszystkie wymiary duchowości małżeńskiej. Według ks. Marka Tatara należą do nich m.in. wymiar: sakramentalny, teocentryczny, trynitarny, chrystocentryczny, eklezjalny, apostołski i aretologiczny¹⁵.

¹² Por. A. Sobczyk, *Communio caritatis Świętej Rodziny z Nazaretu jak wzór życia duchowego współczesnej Rodziny chrześcijańskiej*, Warszawa 2010, s. 205-207.

¹³ Dla przykładu dla rodzin ze Stowarzyszenia Najświętszej Rodziny kluczem do prowadzenia kierownictwa będzie duchowość małżeńska i rodzinna (święto rodzinna) oparta na wzorze bł. Franciszki Siedliskiej.

¹⁴ Szerzej na ten temat zobacz: K. Majdański, *Wspólnota życia i miłości*, Poznań – Warszawa 1979, s. 144-148; A. Sarmiento, *Powołanie do świętości i małżeństwa*, w: *Homo Meditans*, t. XV: *Małżeństwo – przymierze miłości*, red. J. Misiurek, W. Słomka, Lublin 1995, s. 72-79.

¹⁵ W ten sposób będzie podkreślało nierozdzielność całość – jedność dwojga w kontekście duchowości osoby świeckiej realizującej się w sakramencie małżeństwa i przez nie. Będzie zwracało uwagę na potrzebę realizowania powołania do świętości, które także w wymiarze cielesnym stanowi przestrzeń rozwoju duchowego. Dokonuje się wzajemne obdarowywanie na fundamencie przymierza zawartego z Bogiem. Kierownictwo ma zmierzać do tego, by życie małżonków rozwijało się na wzór wspólnoty Osób Trójcy, która będąc wspólnotą miłości objawia się przez małżeństwo. Ma także urzeczywistniać związek Chrystusa z Kościołem. Ma odbywać się w życiu sakramentalnym poprzez codzienne świadectwo wiary i kształtowanie cnót moralnych w kierunku wzajemnego dobra małżonków oraz zrodzenia i wychowania potomstwa. Por. M. Tatar, *Małżeństwo w kościele katolickim. Aspekt duchowy*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. XI, red. S. Wilk, Lublin 2006, kol. 1080-1081.

Bardzo istotnym elementem prowadzenia kierownictwa duchowego i poradnictwa wobec współczesnych małżeństw, który można zrealizować w ramach rekolekcji dla rodzin, jest uświadamianie im istnienia rozmaitych zagrożeń życia ich wspólnot¹⁶. W tym celu w trakcie konferencji czy pogadań należałoby zwrócić uwagę przede wszystkim na: zgubny skutek zerwania relacji ze źródłem miłości – Bogiem, przejawiający się w braku modlitwy, zaniku życia sakramentalnego (por. KK 40; KDK 48; FC 6; 58; RP 27; EdE 40; DD 31-51; RP 15-16)¹⁷. Niebezpiecznym, a bardzo powszechnym obecnie zjawiskiem w życiu małżeńskim i rodzinnym jest notoryczny brak czasu dla siebie, jak również nieumiejętność prowadzenia dialogu. Towarzyszy temu postępujący proces laicyzacji i ateizacji oraz lansowany przez środki społecznego przekazu, egoistyczny, pozbawiony odpowiedzialności i deprecjonujący wartości chrześcijańskie styl życia (por. FC 7)¹⁸. Do tego w coraz bardziej bezpardonowy sposób wprowadza się niewłaściwe rozumienie terminu rodzina, sprowadzając ją do określenia związków, które z rodziną nie mają nic wspólnego (np. par homoseksualnych adoptujących dziecko), kultura *gender*¹⁹.

Deprecjonujący znaczenie wspólnoty małżeńskiej jest także sposób przesadnego podkreślania wartości jednostki jako samowystarczalnej. Do tego dochodzi preferowana swoboda zawierania kontaktów, brak poczucia odpowiedzialności za tworzenie małżeństwa i rodziny oraz nastawienie konsumpcyjne (por. KDK 4; FC 3-6)²⁰.

Wśród najczęściej spotykanych w poradnictwie rodzinnym problemów, które warto zasygnalizować w trakcie spotkań rekolekcyjnych, są kwestie: rozwoju miłości małżeńskiej, wzmacniania więzi małżeńskiej, komunikacji interpersonalnej w rodzinie, oraz problemy wychowawcze i postulowane coraz częściej przez doradców rodzinnych gruntowne przygotowanie do małżeństwa. Te głównie tematy powinny być również poruszane w trakcie spotkań z rodzinami, rekolekcji, dni skupienia. Stanowią doskonałą okazję do przeanalizowania własnej sytuacji, spojrzenia z dystansu na własne problemy i znalezienia sposobów zaradzenia im pod okiem osób kompetentnych i życzliwych.

¹⁶ Por. A. Sobczyk, *Co może i powinien zrobić kapłan w sytuacji kryzysu małżeństwa i rodziny?*, „Homo Dei” 81(2012), nr 1, s. 64-66.

¹⁷ Chodzi m.in. o udział we mszy św., regularną spowiedź, celebrowanie uroczystości rodzinnych. Por. T. Goffi, *Duchowość małżeńska*, Kraków 2001, s. 13-14; J. Wysocki, *Rytuał rodzinny*, Olsztyn 1983, s. 21-23; A. Sobczyk, *Communio caritatis*, s. 234-238.

¹⁸ Por. A. Sobczyk, *Communio caritatis*, s. 242-248.

¹⁹ Szerzej na ten temat zob.: A. Szafuński, *Ideologia „gender” i płynące z niej zagrożenia*, w: *Teologia i moralność*, t. III: „*Humanae Vitae po czterdziestu latach*”, red. D. Bryl, J. Troska, Poznań 2008, s. 167-177.

²⁰ Por. M. Machinek, *Ewolucja pojęcia rodziny. Aspekty teologiczno-moralne*, „Sosnowieckie Studia Teologiczne” 8 (2007), s. 94-108.

Jak tego dokonać? Od strony praktycznej trzeba zauważyć, że kierownictwo i poradnictwo rodzinne świadczone w trakcie rekolekcji mają plusy i minusy. Z jednej strony jest to doskonała okazja, by w spokoju, bez pośpiechu, w miejscu do tego przygotowanym porozmawiać z daną osobą lub małżeństwem o ich problemach. Wówczas dziećmi zajmują się inne osoby, więc rodzice mają czas dla siebie. Z drugiej strony na rekolekcjach nie jesteśmy sami. Uczestniczy w nich wiele osób i niemożliwe jest, żeby dla wszystkich znaleźć wystarczająco dużo czasu na kierownictwo czy porady związane z życiem małżeńskim. Uważne jednak wsłuchiwanie się w rozmowy ludzi może pomóc zrozumieć ich problemy i stanowić początek kierownictwa czy poradnictwa rodzinnego. Dużą rolę odgrywają osoby prowadzące i organizujące rekolekcje. Poprzez uważne wsłuchiwanie mogą one odkryć, którzy ludzie mają większe problemy, którymi trzeba się w pierwszej kolejności zająć i z którymi należy w miarę możliwości samemu porozmawiać, a które trzeba skierować do odpowiednich specjalistów. Pomocą jest także zapraszanie na rekolekcje osób zajmujących się daną tematyką, by przeprowadziły prelekcję, pogadankę czy konferencję.

W normalnych warunkach kierownictwo duchowe, podobnie jak poradnictwo, powinno być prowadzone raz w miesiącu, chyba że potrzebne są częstsze spotkania, jednakże nie częściej niż raz na dwa tygodnie (w niektórych przypadkach, zwłaszcza na początku). Poza tym penitentowi należy zostawić czas do pracy nad sobą. Długość spotkania nie powinna przekraczać 45-60 minut. Miejsce powinno być dyskretne, umożliwiające swobodną rozmowę²¹. W przypadku rodzin przyjeżdżających na spotkania zaleca się rozmowy w czasie spotkań. Kiedy dzieci mają osobne zajęcia, można spokojnie porozmawiać z jednym rodzicem lub z oboma małżonkami. W trakcie rekolekcji powinno się także zaplanować odpowiednią ilość czasu dla rodziny, by małżonkowie i dzieci mieli okazję przebywania ze sobą, dialogu i odpoczynku.

Kierownictwo w trakcie rekolekcji ma ten plus, że przyjeżdżają tam już osoby, które zauważyły swój problem i chcą go rozwiązać, dlatego otwarcie ich sumienia nie powinno nastroczać tak wielu trudności, jak to bywa przy pierwszych spotkaniach w trakcie spowiedzi czy w rozmowach w sali parafialnej. Jednak zawsze zaleca się unikania skrajności: zbytnej abstrakcji i rozwlekłości oraz zajmowania się nieznaczącymi szczegółami. Należy przyzwyczajać prowadzoną osobę do ukazywania faktów i konkretnych sądów, a nie ogólnikowych wrażeń, które zwykle są fałszywe i deprymujące. Gdy jednak osoba jest zamknięta w sobie, nie można jej nakazać zwierzenia się, ale chwilowo poszerzyć zakres rozmowy w celu ośmielenia i zdobycia zaufania. Zazwyczaj pozwala to odkryć wiele elementów koniecznych do przyszłego kierownictwa²².

²¹ Por. E. Sujak, *Poradnictwo małżeńskie i rodzinne*, s. 34-53.

²² Por. J. Augustyn, *Prowadzeni przez Boga*, s. 143-144; R. Frattallone, *Kierownictwo duchowe dziś*, s. 257-258.

Bardzo istotnym elementem pracy z rodzinami jest znajomość odrębności psychofizyczno-emocjonalnej poszczególnych osób. Wynika to z wielu czynników: budowy mózgu, osobowości, religijności, warunków życia, przeszłości itd. Znajomość ogólnych różnic jest konieczna do skutecznego prowadzenia kierownictwa i poradnictwa rodzinnego.

Prowadząc rekolekcje dla rodzin, należy dobrze poznać profile osób, które zwracają się do nas o pomoc. Rozpatrując profil mężczyzny, można za ks. E. Weronem powtórzyć, że mężczyzna w odróżnieniu od kobiety jest bardziej skryty, zamknięty, logiczny, konkretny, raczej schowany, gdy idzie o egzemplifikację swej religijności. Przekonują go racje rozumowe, konkretne argumenty. Reakcje psychiki męskiej są zazwyczaj mniej skomplikowane i bardziej przejrzyste dla kierownika duchowego. W modlitwie wypowiada sprawnie i zwięźle przed Bogiem swoje przeżycia i potrzeby. Stąd rekolekcje i nabożeństwa dla mężczyzn powinny być nacechowane zwięźłością, rzeczowością i logiczną motywacją. Mężczyznę trzeba ukierunkować ku ideałom, które są osiągalne w konkretnych warunkach życia poszczególnego człowieka. Jest zdolny do fizycznego i duchowego ojcostwa, z którym wiąże się umiejętność oddania się w miłości i na służbę miłości. Poświęca się w pracy dla utrzymania rodziny i realizowania siebie²³.

Z kolei kobieta jest raczej otwarta, emocjonalnie podchodzi do życia. Chce być dostrzegana, szuka oparcia, zaufania, bezpieczeństwa w mężczyźnie. Z uczuciowością w psychice kobiecej łączy się nastawienie osobowe. Kobieta wiąże się z osobami i dopiero poprzez nie może się zapalić do określonych idei. Na pierwszy plan w psychice dojrzałej kobiety wysuwa się potrzeba macierzyństwa. Każdorazowe stłumienie tęsknoty za macierzyństwem powoduje w niej regres duchowy i osobowy²⁴.

W stowarzyszeniach religijnych nie brakuje także osób starszych i samotnych. Stąd trudnym problemem, który należy uwzględnić i z którym każdy dorosły człowiek musi się zmierzyć, jest należyte ustosunkowanie się do perspektywy własnej starości. Małżonkowie, świadomi kruchości swego życia i zdrowia, powinni dążyć do wzajemnego uświęcenia i poświęcenia się szerzeniu Królestwa Bożego poprzez swoje choroby i ograniczenia. W kierownictwie musi pojawić się aspekt uświadomienia sobie zbliżającego się spotkania z Bogiem. Fakt ten połączony z brakiem sił, chorobą czy poczuciem samotności stanowią doskonałe okazje do pogłębienia życia duchowego i wzmocnienia czujności. Powoduje wzrastanie potrzeb duchowych, przyjmowania Komunii świętej, adoracji Naj-

²³ Por. E. Weron, *Kierownictwo duchowe*, s. 111-117.

²⁴ Por. tamże. s. 118-125. Także niewiasty, które świadomie wybrały stan dziewictwa, są powołane do duchowej płodności i duchowego macierzyństwa. W przeciwnym razie pozostawałyby na etapie niedojrzałości ludzkiej i religijnej.

świętszego Sakramentu, spowiedzi. Służy także wspomaganie intencji pozostałych członków danej rodziny²⁵.

W trakcie rekolekcji jest również czas na odpowiednie kształtowanie duchowości dzieci i umacnianie ich więzi emocjonalnych z rodzicami. Nie zawsze rodzice mają czas dla dzieci. Tutaj mogą one odzyskać poczucie, że są ważne i wysłuchane. Poradnictwo powinno wyrabiać w rodzicach umiejętność prowadzenia rozmowy, stosowania właściwych środków nagrody i kary. Ma prowadzić do wyrobienia konsekwencji w działaniu i umiejętności towarzyszenia w przeżywaniu porażek. Uczy dzieci odpowiedzialności za swoje czyny, wyboru autorytetów i szacunku do drugiego człowieka, a zwłaszcza do starszych. Pozwala odnaleźć sens życia i przygotować się do miłości poprzez akceptację siebie i innych²⁶.

W trakcie rekolekcji można dostrzec wśród rodzin zagrożenia, którymi powinno zająć się poradnictwo rodzinne. Pierwszym z nich jest zagrożenie miłości małżeńskiej i rodzinnej. Powstaje ono zazwyczaj z kilku powodów. Jednym z nich jest próba uczynienia kochanego człowieka swoją własnością (przywłaszczenia go sobie). Przejawiać się to może w nadmiernych wymaganiach, zbytym krytycyzmie, niezwracaniu uwagi na przeżycia i potrzeby drugiej osoby. Kolejnym jest rozczarowanie partnerem w momencie konfrontacji wyobrażenia o towarzyszu życia z rzeczywistością. Prowadzi to do wzajemnych oskarżeń. Okres ten, który psychologowie nazywają czasem opadania złudzeń, jest trudną próbą dla obu małżonków. Wynik zależy od nastawienia na przyjęcie człowieka, którego się pokochało i poślubiło, na wybraniu go na nowo.

Nie można próbować zmieniać współmałżonka, powtarzając niczym mantrę: „dobry mąż powinien, kochająca żona powinna”. Świadomość niezadowolenia drugiej osoby wywołuje zwykle żal, pretensję, bunt lub wręcz nerwicę. Nie da się zwalczyć na siłę niczego w drugim człowieku. Można mu tylko pomóc, towarzysząc w jego osobistej przemianie²⁷.

Jedynie korzystnym rozwiązaniem konfliktu wynikającego z opadania złudzeń jest zaakceptowanie partnera takim, jakim jest rzeczywiście. Jest to chyba największy dar. Wówczas między małżonkami rodzi się prawdziwa i głęboko życzliwa miłość. Cechą takiej dojrzałej miłości jest wzajemne pomaganie sobie w osobistym rozwoju oraz realizacji dążeń i pragnień, wspólna radość z macierzyństwa i ojcostwa, uzgadnianie postępowania i zasadniczej linii wychowaw-

²⁵ Por. E. Weron, *Kierownictwo duchowe*, s. 126-134.

²⁶ Szerzej zob. J. Hennelowa, *Role wychowawcze rodziców*, w: *Miłość, małżeństwo, rodzina*, red. F. Adamski, Kraków 1978, s. 374-410.

²⁷ Por. M. Ryś, *Miłość jako psychologiczna podstawa wspólnoty małżeńskiej*, w: *Rodzina jako Kościół domowy*, red. A. Tomkiewicz, W. Wieczorek, Lublin 2010, s. 500-504; E. Sujak, *Konflikty i kryzysy w życiu rodzinnym. Sposoby ich rozwiązywania*, w: *Miłość, małżeństwo, rodzina*, s. 480-481.

czej. Małżonkowie lubią i cenią wzajemnie swoje towarzystwo; łączy się z tym też zwykle duża życzliwość dla innych i otwartość na nich. Miłość dojrzała jest spokojniejsza, głębsza i trwalsza. Usposabia ona do głębszej i trwalszej łączności z Bogiem. Sprzyja lepszemu zrozumieniu, że miłość i małżeństwo jest wielkim darem Boga i wspólną drogą do Niego²⁸. W tym miejscu poradnictwo i kierownictwo duchowe ponownie przeplatają się ze sobą.

Zdaniem Marii Braun-Gałkowskiej, punktem wyjścia do prowadzenia rozmów z małżonkami przeżywającymi kryzys miłości jest zwrócenie im uwagi na to, że powinni skoncentrować się na szczęściu współmałżonka. Rozwój miłości małżeńskiej nie kończy się w dniu ślubu, tylko zmienia charakter. Zawarcie małżeństwa jest momentem przyjęcia za wybraną osobę odpowiedzialności, a uznanie tej decyzji za nieodwołalną mobilizuje chęć działania na rzecz szczęścia małżeńskiego. Jeżeli w założeniu dopuszcza się możliwość rozwodu, to każda kłótnia może się stać ostatnią. Wymagania stawiane małżeństwu powinny więc być wysokie, ale oczekiwania nie powinny być sztywne, lecz zmieniać się zależnie od okresu rozwojowego małżeństwa²⁹.

Kolejnym elementem, na który doradca rodzinny powinien zwrócić uwagę małżonkom, jest poszukiwanie wspólnych wartości. Na początku wspólnego życia taką wartością jest chęć wspólnego przebywania, „bycia razem”. W miarę upływu czasu małżeństwo powinno mieć także inne wspólne cele. Najczęściej taką wspólną wartością staje się dziecko. Jeżeli małżeństwo nie ma dziecka, powinno świadomie znaleźć inny wspólny cel.

Jednakże dla wzmacniania jedności rodzice powinni mieć coś, co ich łączy niezależnie od dzieci. Powinni pamiętać o narzeczeńskim „chodzeniu ze sobą”, rozmowach, gdyż w przeciwnym razie z czasem nic nie będzie ich łączyć. Trzeba starać się zachować pewien dystans w stosunku do bieżących kłopotów i świadomie usiłować opanowywać powszechną tendencję do pośpiechu. Wtedy następny etap miłości małżeńskiej, po odchowaniu dzieci, może się stać najpiękniejszy³⁰.

Trzeba mieć świadomość tego, że element wspólnie przeżytego czasu jest bardzo pomocny dla wzmocnienia więzi małżeńskiej. Jednak może też być czynnikiem dzielącym, jeżeli kolejne nierozwiązane konflikty utworzą trudny do przekroczenia mur. Dlatego istotne jest wzajemne porozumienie i przebaczenie krzywd, które jest możliwe przy stałym utrzymywaniu pełnej komunikacji wza-

²⁸ Temu zagadnieniu w całości poświęcony jest zeszyt Służby Rodzinie Ruchu Nowego Życia tzw. spotkań dla małżeństw z cyklu twórcy domowego ogniska. *Rozwiązywanie konfliktów w małżeństwie*, Warszawa 2006.

²⁹ Por. M. Braun-Gałkowska, *Rozwój miłości w małżeństwie*, w: *Miłość, małżeństwo, rodzina*, s. 221-223. Zob. także: E. Sujak, *Kontakt psychiczny w małżeństwie i rodzinie*, Wrocław 1983.

³⁰ Por. M. Braun-Gałkowska, *Rozwój miłości w małżeństwie*, s. 226-228.

jemnej. Chodzi o komunikację prowadzącą do zwiększenia wspólnoty i jedności, która: zwiększa wzajemne poznanie, nie ma charakteru napastliwego ani obronnego, pozwala na omawianie problemów konkretnie i bez niepotrzebnych dygresji. Wcale nie jest konieczne, aby małżonkowie pochwalali wszystkie zachowania partnera, jednak nigdy nie powinno się dopuścić do zakwestionowania współmałżonka jako partnera życiowego³¹.

Często się zdarza, że w trakcie rekolekcji prowadzący lub osoby wspomagające dowiadują się o konfliktach w danej rodzinie³². Powinnością doradcy będzie wówczas zachęcenie małżonków do przyjęcia sytuacji konfliktowej jako zadania, które trzeba rozwiązać. Konfliktów nie da się ominąć, a ich unikanie prowadzi do eskalacji, odwlekanie decyzji powoduje frustrację. W tym celu konflikt musi być nazwany, przyjęty, wypowiedziany. Należy na wstępie porównać wartości obu dążeń i dokonać świadomego wyboru. Nie można tego dokonywać w atmosferze walki o swoje prawa. Również pozorna zgoda nie gasi napięcia, a łaskawość zwycięzcy nie łagodzi klęski pokonanego. Dlatego ważne jest uświadomienie, że to, co uważa partner, to nie tylko jakiś upór, ale dążenie. Zadanie doradcy polega na pomocy w zrozumieniu osobie prowadzonej, że od jej akceptacji i zachowań pożądanym względem partnera zależy trwałość ich domowej wspólnoty³³.

Przyczynami konfliktów mogą też być kryzysy okresu rodzicielskiego i wieku dojrzałego. Stopniowo ujawniają się wątpliwości i pytania dotyczące wychowywania dzieci i towarzyszenia im we wchodzeniu na drogę dojrzałości. Częstym zjawiskiem jest konflikt między ambicją rodzica do „urządzenia” dziecka w życiu a przyjęciem jego planów czy ograniczeń.

Kryzys wieku dojrzałego obejmuje trzy płaszczyzny życia i manifestuje się trudnymi do rozwiązania konfliktami. Są nimi: odejście dzieci i pokusa zatrzymywania młodych ludzi, to także stosunek człowieka do samego siebie i przeżywanie własnej wartości, no i kryzys małżeński. W czasie tym zostają ze sobą uwolnieni od obowiązków rodzicielskich małżonkowie, którzy nieraz przez wiele lat nie dbali o rozwój swej wzajemnej miłości, zajęci głównie sprawami potomstwa. Jest to więc okres, który sprawdza dojrzałość ich miłości³⁴.

Nierzadko przyczyną konfliktów są również problemy życia seksualnego. Tutaj zaleca się osobom duchownym raczej niewchodzenie w meandry intymne-

³¹ Por. tamże, s. 228-232.

³² „Konflikt to zderzenie przeciwnych i wykluczających się nawzajem dążeń. Konflikt może być przeżyciem wewnętrznym i dotyczyć różnych dążeń tego samego człowieka”. E. Sujak, *Konflikty i kryzysy w życiu rodzinnym. Sposoby ich rozwiązywania*, s. 466.

³³ Por. A. Sobczyk, *Co może i powinien zrobić kapłan w sytuacji kryzysu małżeństwa i rodziny?*, s. 66-69.

³⁴ Szerzej na ten temat zob.: E. Wójcik, *Rozwój miłości w małżeństwie*, Poznań 1988.

go życia małżonków, ale zwrócenie uwagi na wartości wyższe, które pomagają w akceptacji partnera i w pracy nad wyrobieniem postawy cierpliwości, pokory i szukania sposobów poprawy zaistniałej sytuacji.

Te wszystkie problemy osobowe i małżeńskie, zwłaszcza, gdy jedno z małżonków wywędrowało emocjonalnie z łączącego ich związku, zwracając się z dużym zaangażowaniem do jakiejś aktywności, mogą doprowadzić, zdaniem T. Schalla, do „zdrady” małżeńskiej (nie chodzi tylko o zdradę fizyczną). W jej skład wchodzi między innymi: zdrada z pracą zawodową (osiąga sukcesy), zdrada z dziećmi. Oczywiście to może także prowadzić do zdrady natury erotycznej, która jednak, zdaniem Schalla, nie zdarza się „nagle”, ale przez narastający dystans i brak zainteresowania współmałżonka, przez zwrócenie uwagi w innym kierunku³⁵.

Pomoc doradcy powinna prowadzić do przekonania małżonków, że wszędzie są konflikty i jeśli są dobrze rozwiązane, przyczyniają się do rozwoju więzi małżeńskiej i rodzinnej. Doradca musi uzbroić się w cierpliwość i przyjąć postawę rozumiejącą wobec stron przeżywających konflikt. Proponuje dystansowanie się emocjonalne wobec różnic, jednak bez minimalizowania konfliktu. Ujawnia różnice celów i dążeń oraz usiłuje zrozumieć przyczynę konfliktu³⁶. Po wyjaśnieniu doradca pomaga szukać kompromisu jako małego kroku w kierunku dążeń partnera. Następuje zmiana sytuacji życiowej – konflikt przestaje dotkliwie dokuczać, a strony szukają sposobu życia razem.

Rekolekcje dla rodzin stwarzają również okazję do doskonalenia kontaktów partnerskich. Doradca powinien uświadomić małżonkom, że zanik rozmowy stanowi zagrożenie dla ich więzi. Większość skarg o niezrozumienie dotyczy braku wysłuchania i odzewu. Tak zwane „ciche dni” są wielkim błędem, bo „przegrana” jednego z małżonków nie pociąga za sobą wygranej drugiego, ale automatycznie powoduje stratę dla całej wspólnoty małżeńskiej. W tym celu trzeba ujawniać drugiej osobie swoje oczekiwania i problemy, a jednocześnie zdobywać się na empatię. Czas rekolekcji jest dobrą okazją do tego, by nauczyć małżonków sztuki dosłuchania się przeżywania uczuciowego współmałżonka. Wówczas możliwe jest tzw. słuchanie aktywne, czyli bezinteresowne skoncentrowanie uwagi na przeżywaniu rozmówcy – znakomita forma okazywania sobie w małżeństwie miłości i zainteresowania³⁷.

³⁵ Por. E. Sujak, *Poradnictwo małżeńskie i rodzinne*, s. 113-116. Autorka powołuje się na: T. Schall, *Eheberatung – konkrete Seelsorge in Familie und Gemeinde*, Stuttgart 1983.

³⁶ Do najczęstszych należą: różnice w postrzeganiu – małżonkowie mogą mieć zupełnie odębne wyobrażenia o tej samej sprawie, różnice w wartościach przypisywanych przedmiotom, uczuciu, stereotypy zachowań, różnice przekonań. Trzeba być czujnym na tzw. zjawisko przemieszczania konfliktów – przedstawiany aktualnie przedmiot nie jest tym, o który rzeczywiście chodzi. Następuje przesunięcie konfliktu z jednego tematu na drugi.

³⁷ Por. E. Sujak, *Poradnictwo małżeńskie i rodzinne*, s. 133-134.

W tym mieści się również praktyka komunikowania współmałżonka o potrzebach odczucia jego bliskości. Warto przy tym wszystkie swoje komunikaty formułować jako życzenia, a nie rozkazy³⁸. To wyraźnie pomoże rozładować napięcie i poprawi atmosferę w domu.

Zadaniem, które można zrealizować w trakcie rekolekcji, jest poświęcenie swojego wolnego czasu dla współmałżonka w płaszczyźnie miłości, a nie powinności. Czas z miłości jest darem i budzi odpowiedź na tej samej płaszczyźnie tym bardziej, że zdarza się, iż małżonkowie mało czasu spędzają razem albo spędzają go wspólnie, lecz bezproduktywnie, jeśli chodzi o pogłębienie ich więzi.

Interesującym zjawiskiem, zauważonym przez psychologów i doradców rodzinnych, jest możliwość umacniania kontaktów małżeńskich wskutek uczciwej kłótni małżeńskiej. Narastanie napięcia prowadzi nieuchronnie do sprzeczki. Metoda tłumienia nie jest skuteczna i dochodzi do kłótni, gdy sytuacja przekracza próg zdolności tłumienia. Przebieg kłótni zależy od temperamentu osób. Według F. Fischalecka kłótnia jest nieunikniona, ale by nie zepsuła więzi, musi być przygotowana i kontrolowana, tak by nikogo nie zranić. Przygotowana kłótnia powinna rozpocząć się od dialogu wewnętrznego w samotności, który częściowo odreagowuje negatywne uczucia i pozwala uświadomić sobie, co czuję. Następnie trzeba wybrać odpowiedni moment i zapowiedzieć rozmowę. We właściwej kłótni należy powiedzieć o negatywnych uczuciach, przedstawić przedmiot i cel konfliktu oraz poszukać zadowalających, choć częściowo, obie strony rozwiązań. Na koniec dopowiedzieć o przeżywanych uczuciach, by rozładować resztki napięcia, pojednać się, ocenić spór. Doradca w trakcie rekolekcji może pomóc przygotować rozmowę³⁹.

Gdy jednak kłótnia doprowadziła do zranienia jednej ze stron, ważne jest przebaczenie. Jeśli ono nie nastąpi, wówczas przerodzi się w nieustanne wypominanie, które prowadzi do zniszczenia bliskości. Wypominanie dawnej winy oddala małżonków we wszystkich wymiarach ich więzi. Doradca stara się pomóc nie dopuścić do głosu urazy i uwolnić od napiętej atmosfery. Namawia do wzajemnego przebaczenia, co wzmacnia więzi małżeńskie⁴⁰.

³⁸ Por. tamże. s. 151-152.

³⁹ Szerzej na ten temat zob.: F. Fischaleck, *Uczciwa kłótnia małżeńska*, Warszawa 1990; E. Sujak, *Konflikty i kryzysy w życiu rodzinnym – sposoby ich rozwiązywania*, s. 463-490.

⁴⁰ Szerzej zob.: *Budowanie jedności w małżeństwie*, Zeszyt Służby Rodzinie Ruchu Nowego Życia tzw. spotkań dla małżeństw z cyklu twórcy domowego ogniska, Warszawa 2005; E. Sujak, *Poradnictwo małżeńskie i rodzinne*, s. 116-118.

III. PERSPEKTYWY WSPÓLNEGO ZASTOSOWANIA KIEROWNICTWA I PORADNICTWA W TRAKCIE REKOLEKCJI DLA RODZIN

Po zdefiniowaniu, czym jest kierownictwo, a czym poradnictwo, i przybliżeniu najczęściej spotykanych problemów, rozwiązywanych przy użyciu tych praktyk, nadszedł czas na podsumowanie dotychczasowych badań i nakreślenie perspektyw zastosowania obu metod w trakcie rekolekcji dla rodzin. Na podstawie dokonanych analiz można wyciągnąć następujące wnioski:

1. Do postulatów, które należy zrealizować, podejmując się pracy z rodzinami, należą te, według których kierownictwo duchowe musi uwzględniać całościowy rozwój osoby. Powinno obejmować powołanie osoby prowadzonej w jej konkretnym stanie życia⁴¹. Z kolei w ramach poradnictwa rodzinnego, którego celem jest rozwój osobowy poszczególnych członków rodziny, nie może zabraknąć wzmocnienia wiary. Człowiek pojmowany integralnie w swej duchowo-cieleśnej konstrukcji nie może się rozwijać całościowo bez wzrostu życia duchowego.
2. Szeroki wachlarz problematyki rodzinnej stwarza potrzebę zapraszania i gromadzenia rodzin szukających pomocy podczas rekolekcji. Ich forma kreuje doskonałe warunki do przemyślenia swej sytuacji życiowej i jeśli zaistnieje taka potrzeba, zwrócenia się o pomoc do kompetentnych osób.
3. Rekolekcje stanowią dobrą okazję do spotkania specjalistów w pracy z rodzinami. Z tego powodu organizatorzy powinni zadbać o wysoki poziom prowadzących rekolekcje czy głoszących konferencje w czasie ich trwania.
4. W trakcie prowadzenia rozmów nie należy naciskać na zwierzanie, ale zachować czujność i umiejętnie wsłuchiwać się w słowa oraz komunikaty pozawerbalne. Często można wychwycić z nich ukrytą prośbę o pomoc. Zaleca się natomiast delikatne ukierunkowywanie uczestników na pogłębienie życia sakramentalnego (głównie przez spowiedź i udział w Eucharystii), co stanowi podstawę progresu duchowego i osobowego.
5. Wielkim atutem rekolekcji jest dostateczna ilość czasu na rozmowy. W ich trakcie należy zawsze z wielkim szacunkiem i delikatnością odnosić się do rozmówcy bez względu na to, co się usłyszy.
6. Nie wolno lekceważyć problemów danej osoby, nawet gdyby z punktu widzenia kierownika czy doradcy wydawały się czymś błahym. Dla danej osoby mogą być istotne, a poza tym mogą stanowić zaledwie wierzchołek problemu, ukrytego głębiej. Z drugiej strony nie można pozwolić

⁴¹ Por. J. Gogola, *Kierownictwo duchowe*, s. 22-23.

sobie na spoufalanie się z osobą kierowaną. W danym momencie potrzebuje ona kierownika, a nie kumpla czy koleżanki. Swoje wywody trzeba prowadzić zawsze w świetle Ewangelii i wzrostu wiary, stroniąc od nadmiernego psychologizowania.

7. Należy stworzyć taką atmosferę rozmowy małżeńskiej i tak zaangażować rozmowę, żeby małżonkowie powiedzieli jak najwięcej i jak najbardziej klarownie o swoich zarzutach, problemach i podejrzeniach. Należy też starać się rozwijać w nich sztukę dialogu. W trakcie prowadzenia rozmowy kierownik czy doradca powinien obiektywnie towarzyszyć rozmówcy, ale nie może brać na siebie jego problemów ani też stawać się jedną ze stron w konflikcie. Powinien również wystrzegać się roli sędziego i doradcy mającego gotowe rozwiązania. Ta uwaga odnosi się głównie do zakonnic, które często bardzo emocjonalnie podchodzą do danej kwestii i dają się wciągnąć w konflikt małżeński.
8. Zarówno w kierownictwie, jak i w poradnictwie, bardzo ważna jest nadbudowa duchowa. Rodzinom winno się zalecać rozwijanie szczególnie nabożeństwa do Świętej Rodziny. Z intymnej więzi z Chrystusem, który mieszkał w domu w Nazarecie, powinno wypływać pragnienie służby dla dobra wspólnego. Specyfika duchowości małżeńskiej jest bardziej wyrazista, gdy rozpatruje się ją, biorąc pod uwagę udział małżonków w potrójnej misji Chrystusa: Kapłana, Proroka i Króla (por. FC 21; 63-64; KKK 1534)⁴².
9. Ważną cechą dobrego kierownika czy doradcy jest pokora względem swoich umiejętności. Jeżeli problem przekracza możliwości lub wymaga pomocy specjalistycznej psychologa, psychiatry czy bardziej doświadczonego prezbitera, powinien starać się skierować małżonków do odpowiednich ludzi, instytucji lub poradni⁴³.
10. Istotne jest, żeby kierownictwo czy doradztwo było kontynuowane również po zakończeniu rekolekcji, gdyż często na rekolekcjach się ono zaczyna, a potem trzeba małżonków przekazać duszpasterzom lub terapeutom. Można je także kontynuować w trakcie kolejnych spotkań rekolekcyjnych czy dni skupienia, jeśli są regularnie organizowane.
11. Podobnie, jeżeli małżonkowie lub rodzina przeżywają kryzys albo różnego rodzaju problemy, z którymi przez dłuższy czas sobie nie radzą pomimo pomocy doradcy, należy ich skierować na terapię. Trzeba jednak

⁴² Por. M. Chmielewski, *Vademecum duchowości katolickiej*, s. 270-272; T. Goffi, *Duchowość małżeńska*, s. 172-181; A. Sobczyk, *Communio caritatis*, s. 221-233.

⁴³ Por. B. Peć, *Poradnictwo zintegrowane dzieci i młodzieży uzależnionej*, w: *Sprawy rodziny*, red. A. Pryba, Warszawa 2000, s. 65-68.

pamiętać, że pójście na terapię musi być dobrowolną decyzją obojga małżonków⁴⁴.

12. Kierownictwo oraz poradnictwo nie mogą być: rozwiązywaniem problemów za rodzinę czy antidotum na rozmaite problemy rodziny. Nie ma w nim miejsca także na podtrzymywanie kontaktu towarzyskiego czy podsuwanie gotowych „sprawdzonych” w innych małżeństwach rozwiązań.

Podsumowując, można stwierdzić, że sytuacja współczesnych małżeństw i rodzin chrześcijańskich budzi poważną troskę Kościoła, dlatego wydaje się, że potrzebne są wszelkie stosowane dotychczas formy pomocy. Jedną z nich jest opieka świadczona w ramach rekolekcji dla rodzin, prowadzonych przez osoby konsekrowane. W ich trakcie możliwe jest prowadzenie zarówno praktyki kierownictwa duchowego, jak i poradnictwa. Sama forma rekolekcji stwarza korzystne warunki do prowadzenia rozmów, zapraszania kompetentnych ludzi i pomocy rodzinom w sferze duchowej i w zakresie doradztwa. Przedmiotem tego artykułu było wykazanie zasadności stosowania obu praktyk wobec rodzin w trakcie rekolekcji. Stwierdzono, że równoległe prowadzenie kierownictwa duchowego i poradnictwa jest możliwe. Zauważono jednak potrzebę dobrego przygotowania organizatorów rekolekcji i prowadzących je. Istotne wydaje się też podkreślenie konieczności kontynuacji pomocy rodzinie również poza czasem rekolekcji. Zwiększa to szanse na osiągnięcie oczekiwanych rezultatów.

SUMMARY

The situation of contemporary marriages and Christian families raises serious concern of the Church, therefore all practical forms of help for the family seem to be needed. One of them is care provided as part of the retreat for families, led by consecrated persons. It enables both the practice of spiritual direction and the counseling. The form of the retreat creates favorable conditions for holding talks, inviting competent people and extending both spiritual and advisory help for the families. Experience shows that parallel spiritual direction and counseling is possible. However, good preparation on the part of the organizers of the retreat and of the retreat leader is necessary. It also seems essential to emphasize the need of continued help to the family outside the retreat. Then there are greater chances of achieving the expected results.

Key words

spiritual direction and family counseling, marriage, family, retreat for families

⁴⁴ Por. B. Peć, *Terapia rodzinna i małżeńska*, w: *Polska Prowincja Misjonarzy Świętej Rodziny w służbie dla rodzin*, Pelplin 2011, s. 67.